

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2019. gada 5. decembrī

lietā Nr. 2019-01-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Ineta Ziemele, tiesneši Sanita Osipova, Aldis Laviņš, Gunārs Kusiņš, Daiga Rezevska, Jānis Neimanis un Artūrs Kučs,

pēc Augstākās tiesas pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 9. punktu, 19.¹ un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2019. gada 5. novembra tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Civillikuma 163. panta ceturtais daļas 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. un 110. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Latvijas Republikas Augstākā padome (turpmāk – Augstākā padome) 1992. gada 14. janvārī pieņēma likumu „Par Latvijas Republikas 1937. gada Civillikumu”, saskaņā ar kuru tika atjaunots Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma (turpmāk – Civillikums) spēks. Īpašos likumos tika noteikts atsevišķo Civillikuma daļu spēkā stāšanās laiks un kārtība. Augstākā padome 1993. gada 25. maijā pieņēma likumu „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ģimenes tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un kārtību”,

ar kuru noteica, ka šis likums un Civillikuma ģimenes tiesību daļa stājas spēkā 1993. gada 1. septembrī.

Civillikuma 163. pants redakcijā, kas stājas spēkā 1993. gada 1. septembrī, noteica: „Adoptētājam jābūt rīcības spējīgam, vismaz divdesmit piecus gadus vecam un vismaz astoņpadsmit gadus vecākam par adoptējamo.”

Ar Saeimas 2012. gada 29. novembra likumu „Grozījumi Civillikumā”, kas stājas spēkā 2013. gada 1. janvārī, Civillikuma 163. pants izteikts šādā redakcijā:

„Adoptētājam jābūt vismaz divdesmit piecus gadus vecam un vismaz astoņpadsmit gadus vecākam par adoptējamo.

Nosacījumu par adoptētāja minimālo vecumu un pieļaujamo adoptētāja un adoptējamā vecuma starpību var neievērot, ja adoptē sava laulātā bērnu. Tomēr arī šajā gadījumā adoptētājam jābūt vismaz divdesmit vienu gadu vecam.

Šā panta pirmajā daļā noteiktos ierobežojumus var neievērot, ja starp adoptētāju un adoptējamo izveidojušās patiesas vecāka un bērna attiecības.

Par adoptētāju nedrīkst būt persona:

1) kura sodīta par tīšiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas;

2) kura sodīta par noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas;

3) kura atcelta no aizbildņa pienākumu pildīšanas to nekārtīgas pildīšanas dēļ;

4) kurai atņemts audžuģimenes vai viesģimenes statuss, jo tā nav pildījusi attiecīgos pienākumus atbilstoši bērna interesēm;

5) kurai ar tiesas spriedumu atņemtas aizgādības tiesības;

6) kurai tiesa ir piemērojusi Krimināllikumā noteiktos medicīniska rakstura piespiedu līdzekļus par nepieskaitāmības stāvoklī izdarītu Krimināllikumā paredzētu noziedzīgu nodarījumu.

Lai konstatētu piemērotību adopcijai, bāriņtiesa atbilstoši Ministru kabineta noteiktajai adopcijas kārtībai ne ilgāk kā sešus mēnešus veic adoptētāja ģimenes izpēti.”

Saeima 2015. gada 29. oktobrī pieņēma likumu „Grozījumi Civillikumā”, kas stājās spēkā 2015. gada 3. decembrī. Ar šā likuma 2. pantu no Civillikuma 163. panta ceturtnās daļas 1. punkta (turpmāk – apstrīdētā norma) tika izslēgts vārds „tīšiem”.

Kopš 2015. gada 3. decembra apstrīdētā norma nav grozīta un ir spēkā šādā redakcijā: „Par adoptētāju nedrīkst būt persona: 1) kura sodīta par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas;”.

2. Pieteikuma iesniedzēja – Augstākā tiesa (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 96. un 110. pantam.

Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā atrodas administratīvā lieta, kas ierosināta pēc personas pieteikuma par tāda labvēlīga administratīvā akta izdošanu, ar kuru minētā persona tiktu atzīta par tās laulātās bērnu adoptētāju. Pieteicējs Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā administratīvajā lietā ar savu laulāto un viņas bērniem dzīvojot kopīgā saimniecībā jau vairāk nekā desmit gadus. Pieteicējs piedaloties savas laulātās bērnu ikdienas aprūpē un uzraudzībā kopš viņu mazotnes tāpat kā bērnu māte. Bērni pieteicēju saucot par tēvu un kā tādu arī uztverot. Tādējādi starp pieteicēju un bērniem pastāvot faktiskas ģimenes attiecības. Tomēr bāriņtiesa, pamatojoties uz apstrīdēto normu, atteikusies atzīt šo personu par tās laulātās bērnu adoptētāju, jo persona bijusi sodīta par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu.

Satversmē lietotais jēdziens „ģimenes dzīve” esot attiecināms arī uz laulātajiem un viena laulātā nepilngadīgajiem bērniem, kuri dzīvo kopīgā saimniecībā, un Satversmes 110. pantā noteikto tiesību aizsardzību baudot arī faktiskā ģimene, kurā vecāku un bērnu attiecības izveidojušās pieaugušā un

bērnu kopdzīves rezultātā un balstās uz savstarpēju cieņu un mīlestību. Lai gan Satversmes 96. un 110. pants negarantē tiesības adoptēt, tomēr personai esot tiesības pretendēt uz adoptētāja statusu, lūdzot kompetentu iestādi izvērtēt tās atbilstību likumā paredzētajiem kritērijiem. Ja likumā paredzētie kritēriji liedz kādai personai kļūt par adoptētāju, tad šīs personas tiesības pretendēt uz adoptētāja statusu esot ierobežotas. Savukārt tad, ja iestāde atsakās piešķirt adoptētāja statusu personai, kurai ar potenciālajiem adoptējamiem jau ir ilgstošas faktiskas ģimenes saites, kas ietilpst Satversmes 96. un 110. panta, kā arī Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Cilvēktiesību konvencija) 8. panta aizsardzības jomā, ar adoptētāja statusa – kas ir sekojoša adopcijas procesa priekšnoteikums – nepiešķiršanu tiek ierobežotas personas tiesības uz ģimenes dzīvi. Tādējādi pieteicējam Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā administratīvajā lietā esot ierobežotas tiesības, kas izriet no Satversmes 96. un 110. panta.

Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums – aizliegums būt par adoptētāju – esot noteikts ar likumu. Apstrīdētā norma esot pieņemta, izsludināta un publiski pieejama atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Persona varot izprast no apstrīdētās normas izrietošo tiesību saturu un paredzēt tās piemērošanas sekas. Likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, esot centies novērst bērna drošības apdraudējumu. Šāda likumdevēja pieeja esot vērsta uz bērnu interešu un tiesību aizsardzību, kas saskan ar Satversmes 116. pantā noteikto leģitīmo mērķi – citu cilvēku tiesību aizsardzība. Ar likumdevēja izraudzīto līdzekli – aizliegumu – vispār varot tikt sasniegts leģitīmais mērķis aizsargāt citu cilvēku tiesības, it īpaši bērnu drošību. Tomēr leģitīmo mērķi varot sasniegt ar personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums esot absolūts. Proti, apstrīdētā norma esot precīzi formulēta un izslēdzot jebkuru iespēju izvērtēt konkrētu gadījumu. Šis ierobežojums attiecoties uz konkrēta veida noziedzīgiem nodarījumiem, nekādi izņēmumi no tā neesot pieļaujami, tas esot spēkā neierobežotu laiku un tādējādi atzīstams par absolūtu. Turklāt esot apšaubāms

tas, vai šāda aizlieguma noteikšanas procedūra bija atbilstoša labas likumdošanas principam.

Likumdevējs apstrīdētajā normā ietvertu regulējumu pamatojot ar nepieciešamību adoptētājiem noteikt tādus pašus kritērijus, kādi vispār uz bērna drošības nostiprināšanu vērsto normatīvajos aktos noteikti personām, kuras strādā ar bērniem, tostarp pedagogiem. Tādējādi likumdevējs formāli esot pamatojis nepieciešamību noteikt absolūtu aizliegumu kļūt par adoptētāju personām, kuras sodītas par konkrēta veida noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu.

Tomēr likumdevējam atbilstoši labas likumdošanas principam vajadzējis sniegt pamatojumu tam, ka adoptētāji, uz kuriem attiecina tādas pašas prasības kā uz pedagogiem, kas strādā ar bērniem, atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos ar šiem pedagogiem. Turklāt no apstrīdētās normas izstrādes materiāliem neesot gūstams apstiprinājums tam, ka likumdevējs būtu izvērtējis, vai patiešām katrā gadījumā, kad noziedzīgs nodarījums bijis saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, aizliegums kļūt par adoptētāju ir pamatots. Tāpat likumdevējs neesot ņēmis vērā to, ka saistībā ar adopciju ir iespējamas dažādas atšķirīgas situācijas. Proti, persona varot adoptēt bērnu no kādas ārpusģimenes aprūpes institūcijas vai adoptēt savu aizbilstamo, vai adoptēt savā ģimenē kā audžuģimenē ievietotu bērnu, vai, kā konkrētajā gadījumā, adoptēt sava laulātā bērnu, ar kuru ilgstoši dzīvo kopā.

Likumdevējs neesot pamatojis to, ka, paredzot izņēmumus no apstrīdētajā normā ietvertā absolūta aizlieguma, pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis netiktu sasniegts līdzvērtīgā kvalitātē. Proti, neesot pamatots tas, ka absolūtais aizliegums ir vienīgais līdzeklis, ar kuru iespējams sasniegt leģitīmo mērķi. Taču iespēja izvērtēt to, vai persona, kura sodīta par vardarbīgu noziegumu, var kļūt par adoptētāju, ļautu pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi – citu cilvēku tiesību aizsardzība – sasniegt tādā pašā kvalitātē, kādā tas tiek sasniegts tagad. Par mazāk ierobežojošu līdzekli varot uzskatīt arī konkrēta termiņa noteikšanu, kuram jāpaiet pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas un pēc kura beigām persona varētu kļūt par adoptētāju. Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums neatbilstot samērīguma principam.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 96. un 110. pantam.

Apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 96. un 110. pantam esot vērtējama to kopsakarā. Ģimene varot pastāvēt arī starp tādām personām, kuru attiecības nav nostiprinātas ar bioloģiskām vai juridiski atzītām saitēm. Starp pieteicēju Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā administratīvajā lietā un viņa laulātās bērniem varot būt izveidojušās ģimeniskas attiecības, kuru aizsardzība ir valsts pienākums atbilstoši Satversmes 96. un 110. pantam. Noteiktos gadījumos apstrīdētā norma varot ierobežot Satversmes 96. un 110. pantā nostiprinātās tiesības uz privāto un ģimenes dzīvi, kā arī ģimenes aizsardzību.

Valstij esot no starptautiskajām tiesībām izrietošs pienākums nodrošināt to, ka adopcijas procesā vissvarīgākās ir bērna intereses. Tāpat valstij esot pienākums aizsargāt bērnus no vardarbības un nepieļaut adopciju gadījumos, kad pastāv risks, ka adoptētājs varētu kļūt vardarbīgs pret bērnu. Likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, esot atzinis, ka bērna interesēm neatbilstu situācija, kad par adoptētāju kļūst persona, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu. Tādējādi likumdevējs apstrīdēto normu esot pieņēmis, lai nodrošinātu bērnu interešu ievērošanu, un apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis esot citu cilvēku tiesību aizsardzība.

Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai. Apstrīdētā norma nepieļaujot to, ka par adoptētāju varētu kļūt personas, kas jau iepriekš uzvedušās vardarbīgi un pastrādājušas noziegumus, kuri vai nu tiešā, vai arī draudu veidā bijuši saistīti ar vardarbību pret citu personu.

Likumdevēja izraudzītais līdzeklis esot atzīstams par visefektīvāko, un ar citiem līdzekļiem, tostarp Pieteikuma iesniedzējas norādīto izvērtējumu, apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi nevarot sasniegt tādā pašā kvalitātē. Nosakot to noziedzīgo nodarījumu kategorijas, par

kuru izdarīšanu notiesātajām personām nav piešķiramas tiesības pretendēt uz adoptētāja statusu, likumdevējs jau esot izšķīries par saudzīgāko personas tiesību ierobežošanas līdzekli. Adopcijas jautājumos likumdevējam esot plaša rīcības brīvība. Apstrīdētā norma nevis paredzot vispārēju ierobežojumu, kas iepriekš sodītām personām liegtu pretendēt uz tiesībām adoptēt, bet gan nosakot konkrētu šādu tiesību liegšanas kritēriju – vardarbība vai vardarbības piedraudējums noziedzīga nodarījuma pastrādāšanā. Kaitējums, kas ar apstrīdētajā normā ietvertu pamattiesību ierobežojumu tiek nodarīts personai, esot daudz mazāks nekā sabiedrības ieguvums no tā, ka bērni tiek pasargāti no iespējamās vardarbības ģimenē.

Valsts neliedzot pieteicējam Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā administratīvajā lietā nedz dzīvot kopā, nedz veidot ģimeniskas attiecības ar viņa laulātās bērniem. Tāpat apstrīdētā norma nekādā ziņā nevājinot viņa un viņa laulātās bērnu savstarpējo saikni un neliedzot viņiem pilnvērtīgi baudīt ģimenes dzīvi. Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot samērīgs.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 96. un 110. pantam.

Apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar likumu, tam esot leģitīms mērķis – gan demokrātiskas valsts iekārtas, gan bērnu tiesību aizsardzība –, un šis ierobežojums esot nepieciešams un samērīgs.

Apstrīdētā norma bērna tiesības skarot pastarpināti, jo attiecoties uz adoptētāju. Bērna tiesības un tiesiskās intereses tiekot skartas tiktāl, ciktāl personai, kura neatbilst apstrīdētajā normā noteiktajiem kritērijiem, ir liegts kļūt par adoptētāju un adoptēt bērnu. Personai, kurai atbilstoši apstrīdētajai normai ir noteikts aizliegums kļūt par adoptētāju, sodāmības juridiskās sekas turpinoties pat tad, ja sodāmība ir dzēsta vai noņemta. Personas pastrādāts noziedzīgs nodarījums, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, t. i., konkrētu darbību, kas izpaužas kā vardarbīgs citu personu tiesību aizskārums, raksturojot šo personu. Latvijas tiesību sistēmā konsekventi tiekot ievērots princips, ka

personai, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, jārēķinās ar dažāda veida ierobežojumiem ne tikai bērnu aprūpes un aizgādības jautājumos, bet arī attiecībā uz tiesībām ieņemt noteiktus amatus.

Bērna tiesības būt pasargātam no vardarbības un tādējādi arī tiesības saņemt savam vecumam un briedumam atbilstošu aprūpi un audzināšanu prevalējot pār bērna tiesībām augt ģimeniskā vidē. Ģimene pati par sevi negarantējot to, ka bērns aug drošā un nevardarbīgā vidē. Savukārt bērna adopcija arī tad, ja adoptētājs ir viņa vecāka laulātais, nevarot būt pašmērķis, jo katrā gadījumā lēmums tiek pieņemts, ievērojot bērna tiesību un interešu prioritātes principu.

Turklāt vajagot ņemt vērā, ka bērnam ir tiesības saglabāt savu identitāti. Identitātes jēdziens ietverot to personu un personu grupu apzināšanos, kurām bērns jūtas piederīgs. Tātad, analizējot to, vai viena laulātā bērnu adopcija atbilst bērna interesēm, bērna tiesību prioritātes kontekstā īpaša uzmanība ir veltāma arī tam, vai bērnam ir vai nav otrs vecāks un, ja ir, tad kādas ir faktiskās bērna un šā vecāka attiecības.

5. Pieaicinātā persona – Labklājības ministrija – pievienojas Saeimas atbildes rakstā sniegtajam viedoklim un uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 96. un 110. pantam.

Adopcijas procesā svarīgākās esot bērna vislabākās intereses. Nekādas citas intereses – ne ekonomiskās, ne politiskās, ne valsts drošības, ne adoptētāju intereses – neesot nedz svarīgākas par bērna interesēm, nedz līdzvērtīgas tām. Valstij adopcijas kontekstā esot pienākums veikt visas nepieciešamās, citstarp arī preventīvās, darbības, lai novērstu tādas situācijas, ka bērna dzīve pēc adopcijas nevis uzlabojas, bet gan pasliktinās.

Neatkarīgi no tā, vai tiek adoptēts ārpusģimenes aprūpē bijis bērns vai otra laulātā bērns, adopcijas sekas esot vienas un tās pašas – tiek nodibinātas bērnu un vecāku attiecības. Tādēļ tiesiskajā regulējumā esot noteikti vienādi kritēriji personas atzīšanai par adoptētāju un nekādi izņēmumi neesot paredzēti.

Turklāt apstrīdētās normas imperatīvā rakstura dēļ neesot vērtējams tas, vai persona noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, ir pastrādājusi agrīnā vecumā vai vēlākos gados. Bērna interese uzaugt drošā vidē esot pārāka par pieaugušas personas vēlmi adoptēt konkrētu bērnu.

6. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 96. un 110. pantam.

Apstrīdētā norma esot absolūts šķērslis tam, lai personas, kuras sodītas par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, kļūtu par adoptētājiem. Šajā kontekstā Satversmes 96. pantā noteiktās tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību un 110. pantā noteiktās tiesības uz ģimenes, vecāku un bērnu tiesību aizsardzību esot savstarpēji saistītas un tāpēc aplūkojamas to kopsakarā.

Izstrādājot grozījumus Civillikumā, ar kuriem citstarp ieviesta apstrīdētā norma, likumdevējs neesot vērtējis to, ka saistībā ar adopciju ir iespējamās dažādas atšķirīgas situācijas atkarībā no iepriekšējām potenciālā adoptētāja un bērna savstarpējām attiecībām. Tāpat pirms apstrīdētās normas pieņemšanas neesot analizēts tas, vai tiešām ir nepieciešams noteikt šādu absolūtu aizliegumu bez jebkādas iespējas to pārskatīt. Tomēr likumdošanas procesā konstatējamie trūkumi neesot tik būtiski, lai varētu apgalvot, ka attiecīgais ierobežojums nav noteikts ar likumu.

Apstrīdētajai normai esot leģitīms mērķis – bērna aizsardzība no visu veidu vardarbības ģimenē. Šis mērķis varot tikt sasniegts, ja par vardarbīgu noziegumu sodītā persona vēlas adoptēt bērnu, ar kuru tā nedzīvo kopā. Tomēr ar apstrīdēto normu leģitīmais mērķis nevarot tikt sasniegts tādā gadījumā, kad par vardarbīgu noziegumu sodītā persona ir bērna vecāka laulātais, jo neatkarīgi no viņa iespējas bērnu adoptēt bērns tik un tā dzīvo kopā ar iepriekš sodītu personu. Ar apstrīdēto normu neesot iespējams nodrošināt to, ka bērns pēc adopcijas nenonāk saskarsmē ar personu, kura iepriekš ir sodīta par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu. Ja nav konstatējams risks, ka šāda persona atkal varētu rīkoties vardarbīgi, tad ar apstrīdēto normu noteiktais ierobežojums savu

leģitīmo mērķi nerasniedzot un šāds aizliegums ierobežojot bērna tiesības uzaugt ģimenē.

Ar apstrīdēto normu noteiktais pamattiesību ierobežojums neesot samērīgs, jo tā leģitīmo mērķi varot sasniegt ar citiem, indivīda tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Valstij esot pienākums preventīvi aizsargāt bērnus no vardarbības ģimenē un nepieļaut adopciju tad, ja pastāv risks, ka adoptētājs varētu būt vardarbīgs pret bērnu, tomēr preventīvajiem pasākumiem vajagot būt nepieciešamiem un mērķtiecīgiem. Fakts, ka persona ir sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību, pats par sevi nevarot būt pamats absolūtam adopcijas aizliegumam. Šāda aizlieguma lietderību pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas vajagot rūpīgi izvērtēt kopsakarā ar visiem pārējiem lietas materiāliem, tostarp psihiatra atzinumu par personas psihiskās veselības stāvokli un psihologa atzinumu par personas piemērotību adoptētāja pienākumu pildīšanai.

7. Pieaicinātā persona – Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija – norāda, ka būtu nepieciešams izvērtēt apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma samērīgumu un iespēju šajā tiesību normā noteikt tādas līdzekļus, kas mazāk ierobežotu personas tiesības, bet bērna aizsardzību no vardarbības nodrošinātu vismaz tādā pašā kvalitātē.

Apstrīdētās normas mērķis esot pasargāt bērnu no iespējamās adoptētāja vardarbības. Atbilstoši starptautiskajos un nacionālajos normatīvajos aktos noteiktajam bērniem esot paredzēta īpaša aizsardzība un bērna tiesības un intereses esot tās, kurām jebkurā valstī jābūt prioritārām. Turklāt saskaņā ar Satversmes 96. un 110. pantu valstij esot pienākums aizsargāt un atbalstīt arī faktiskus ģimeni. Tādējādi apstākļi katrā adopcijas gadījumā varot būt atšķirīgi, un tie esot vērtējami individuāli.

8. Pieaicinātā persona – Rīgas bāriņtiesa – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 96. un 110. pantam nav vērtējama viennozīmīgi.

No vienas puses, apstrīdētā norma esot būtiska un nepieciešama, jo kalpojot bez vecāku gādības palikušu bērnu aizsardzībai, bet, no otras puses, attiecībā uz otra laulātā bērna adopciju tā kļūstot par nepārvaramu juridisku šķērslī, turklāt radot nevienlīdzību starp otra laulātā bērniem un abu laulāto kopīgo bērnu, ja tāds ir. Pašreizējais tiesiskais regulējums kopumā esot pārskatāms un pilnveidojams, lai nošķirtu otra laulātā bērna adopciju no tādu bērnu adopcijas, kuri palikuši bez vecāku gādības.

Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošā lieta esot vienīgais gadījums, kad Rīgas bāriņtiesa piemērojusi apstrīdēto normu. Tā piemērota kā imperatīva tiesību norma. Vērtējot to, vai pieteicēja minētajā lietā izdarītais noziedzīgais nodarījums ir saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, Rīgas bāriņtiesa esot ņēmusi vērā likumīgā spēkā stājušos tiesas spriedumu un tajā norādītos faktus.

9. Pieaicinātā persona – Latvijas Pašvaldību savienība – uzskata, ka apstrīdētā norma ir svarīga un nepieciešama, jo nepieļauj to, ka par adoptētājiem varētu kļūt personas, kuras jau iepriekš uzvedušās vardarbīgi un pastrādājušas noziegumus, kas vai nu tiešā, vai arī piedraudējuma veidā bijuši saistīti ar vardarbību. Tomēr faktiskie apstākļi katrā konkrētajā gadījumā varot būt atšķirīgi, tādēļ, iespējams, vajagot apsvērt, vai nav pieļaujami kādi izņēmumi.

10. Pieaicinātā persona – biedrība „Latvijas Bāriņtiesu darbinieku asociācija” – uzskata, ka pašreizējais tiesiskais regulējums vispār būtu pārskatāms un pilnveidojams, lai nošķirtu otra laulātā bērna adopciju no tādu bērnu adopcijas, kuri palikuši bez vecāku gādības.

Bāriņtiesas, sagatavojot jebkuras adopcijas lietas materiālus, pieprasot ziņas no Sodu reģistra un gadījumā, ja uz adoptētāja statusu pretendējošā persona ir sodīta, vērtējot konkrētā noziedzīgā nodarījuma atbilstību apstrīdētajā normā paredzētajiem kritērijiem. Šajā procesā par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai tās piedraudējumu, tiek uzskatīti tādi noziedzīgi nodarījumi, kas ietverti Krimināllikuma XII nodaļā „Nonāvēšana”, XIII nodaļā „Noziedzīgi nodarījumi pret veselību”, XVI nodaļā „Noziedzīgi no darījumi pret

tikumību un dzimumneaizskaramību”, XVII nodaļā „Noziedzīgi nodarījumi pret ģimeni un nepilngadīgajiem”, kā arī atsevišķos XX nodaļas „Noziedzīgi nodarījumi pret vispārējo drošību un sabiedrisko kārtību” pantos, piemēram, 231. pantā „Huligānisms”. Ja persona ir sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, tad bāriņtiesa saskaņā ar apstrīdēto normu pieņemot lēmumu par šīs personas neatbilstību adoptētāja statusam.

11. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesore Dr. iur. Valentija Liholaja – norāda, ka apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi varot sasniegt ar personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Ar apstrīdēto normu noteiktais aizliegums būt par adoptētāju esot attiecināts uz visām personām, kuras sodītas par jebkādiem noziedzīgiem nodarījumiem, proti, kriminālpārkāpumiem, mazāk smagiem, smagiem vai sevišķi smagiem noziegumiem, ja vien tie bijuši saistīti ar vardarbību vai tās piedraudējumu. Fiziskā vardarbība esot noziedzīgs cilvēka fiziskās drošības apdraudējums. Savukārt emocionālā vardarbība apdraudot cilvēka psihisko labklājību, psihisko mieru, ar ko tiekot saprasts garīgā līdzsvara stāvoklis un pozitīva emocionalitāte.

No starptautiskajiem cilvēktiesību dokumentiem, kā arī Satversmes 96. un 110. panta izrietot, ka jēdzieni „ģimene” un „ģimenes dzīve” ir interpretējami plašāk un attiecināmi ne tikai uz ģimeni, kuras pamatā ir laulība, bet arī uz faktiskajām ģimenēm, proti, laulātajiem un viena laulātā nepilngadīgajiem bērniem, kuri dzīvo kopējā saimniecībā, vai ģimenēm, kurās vecāku un bērnu attiecības izveidojušās adopcijas rezultātā. Valstij esot pienākums šādas ģimenes aizsargāt. Tomēr Satversmes 96. un 110. pantā noteiktās tiesības varot ierobežot, un šāds ierobežojums attiecībā uz adopciju esot paredzēts apstrīdētajā normā.

Apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis esot citu personu tiesību aizsardzība. Likumdevēja izraudzītais līdzeklis – aizliegums – vispār kalpojot leģitīmam mērķim – nepieļaut tādu situāciju, ka par vardarbīgiem nodarījumiem sodītas personas adoptē bērnus, un tādējādi novērst

potenciālos adoptējamo drošības apdraudējumus. Tomēr vajadzētu apsvērt, vai leģitīmo mērķi tādā pašā kvalitātē nevarētu sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Pirmkārt, apstrīdētā norma izslēdzot jebkādu personas izdarītā noziedzīgā nodarījuma izvērtējumu, izņemot norādi, ka tas saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu. Tomēr reālas fiziskas vardarbības pielietošanas un vardarbības piedraudējuma gadījumi varot atšķirties pēc kaitīguma pakāpes, un cietušais noziedzīgā nodarījumā varot būt kā pilngadīga, tā arī nepilngadīga persona. Turklāt aizliegums attiecoties uz noziedzīgiem nodarījumiem, kas paredzēti gan Krimināllikumā, gan savulaik spēkā bijušajā Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodeksā. Laika gaitā esot mainījusies gan krimināltiesību, gan kriminālsodu politika, dažādu noziedzīgu nodarījumu sastāvos izdarītas neskaitāmas izmaiņas un grozījumi, citstarp arī pilnībā vai daļēji dekriminalizējot atsevišķus noziedzīgus nodarījumus. Tāpat mainījušās arī teorētiskās atziņas un noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmju interpretācijas.

Otrkārt, ar apstrīdētajā normā paredzēto absolūto aizliegumu tiekot izslēgta jebkāda iespēja izvērtēt tā cilvēka personību, kurš vēlas kļūt par adoptētāju. Varot būt arī tā, ka persona, kas, it īpaši agrā jaunībā, izdarījusi noziedzīgu nodarījumu pat tad, ja tas bijis saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, ir mainījusies un kļuvusi par likumpaklausīgu sabiedrības locekli.

Valstij esot pienākums aizsargāt bērnu no vardarbības, tostarp nepieļaut adopciju gadījumos, kad pastāv risks, ka adoptētājs pret bērnu varētu izturēties vardarbīgi. Taču likumdevējs, nosakot absolūtu aizliegumu, faktiski esot prezumējis, ka šāds risks pastāv attiecībā uz ikvienu personu, kura kādreiz, iespējams, pati vēl būdama bērns vai nenobriedušā vecumā, ir izdarījusi ar vardarbību vai tās piedraudējumu saistītu noziedzīgu nodarījumu. Tādējādi esot izslēgta iespēja sasniegt kriminālsoda mērķus, tostarp personas resocializāciju un speciālo prevenciju. Turklāt apstrīdētajā normā ietvertais absolūtais aizliegums ierobežojot arī bērna neatņemamās tiesības uz ģimeni, īpaši tad, ja ir konstatējama ilgstoša faktiskās ģimenes pastāvēšana.

Absolūts aizliegums būt par adoptētāju būtu attiecināms uz personām, kuras izdarījušas ar vardarbību vai tās piedraudējumu saistītus noziedzīgus nodarījumus pret personu, kura nav sasniegusi astoņpadsmit gadu vecumu, vai arī tīšus vardarbīgus noziedzīgus nodarījumus pret personas dzīvību, veselību, tikumību un dzimumneaizskaramību nepilngadīgā klātbūtnē, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas. Ja noziedzīgais nodarījums, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, nav bijis vērsts pret bērna interesēm, tad jautājums par sodītās personas iespēju kļūt par adoptētāju pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas vai kāda cita likumā norādīta termiņa beigām katrā gadījumā būtu izvērtējams individuāli. Šāds risinājums dotu iespēju sasniegt leģitīmo mērķi tādā pašā kvalitātē kā apstrīdētā norma, taču ar saudzējošākiem līdzekļiem.

12. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesors *Dr. iur. Kaspars Balodis* – norāda, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 96. un 110. pantam.

Apstrīdētajā normā esot ietverts absolūts aizliegums, kas liedz kompetentajai iestādei (bāriņtiesai) turpināt jebkādu izvērtējumu par to, vai personai ļaut adoptēt nepilngadīgu bērnu.

Adopcijas tiesiskās attiecības, raugoties no Satversmes viedokļa, primāri esot saistāmas ar Satversmes 110. panta pirmajā teikumā ietverto jēdzienu „ģimenes aizsardzība”. Taču personas vēlme pretendēt uz adoptētāja statusa piešķiršanu varot tikt skatīta arī kontekstā ar Satversmes 96. pantā noteiktajām tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību. Personas centieni adoptēt nepilngadīgu bērnu un šādi pašrealizēties ģimenes attiecību veidošanas jomā varot tikt uzskatīta par vienu no viņas privātautonomijas izpausmes formām.

Normatīvajos aktos noteiktās personu tiesības iesniegt pieteikumu adopcijas procesa uzsākšanai, lūdzot izvērtēt savu piemērotību adoptētāja statusam, ietilpstot Satversmes 96. un 110. panta tvērumā. Tādējādi apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums esot uzskatāms par personas pamattiesību ierobežojumu ģimenes aizsardzības un privātās dzīves jomā. Ievērojot līdzīgās

iezīmes Satversmes 96. un 110. panta tvērumā, esot pamats vērtēt apstrīdētās normas atbilstību vienlaikus abiem minētajiem Satversmes pantiem.

No pieteikumā minētajiem faktiem un argumentiem neesot gūstama pārliecība par to, ka Satversmes 96. un 110. pantā noteikto pamattiesību ierobežojums nebūtu noteikts ar likumu vai būtu pieņemts sasteigti, neievērojot labas likumdošanas principu. Varot piekrist Pieteikuma iesniedzējas argumentācijai par apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi. Proti, nepilngadīgi bērni tiekot pasargāti no tā, ka viņus varētu adoptēt personas, kas reiz jau ir sodītas par noziegumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, un, iespējams, atkal varētu rīkoties vardarbīgi, šoreiz – pret adoptēto bērnu. Minētais saskatot ar leģitīmo mērķi – citu cilvēku tiesību aizsardzība.

Apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums atbilstot samērīguma principam. Tas esot racionāls, saprātīgs un iedarbīgs līdzeklis bērnu preventīvai aizsardzībai no tā, ka viņus varētu adoptēt potenciāli vardarbīgas personas, un tāpēc esot atzīstams par piemērotu līdzekli leģitīmā mērķa sasniegšanai. Turklāt apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums esot vienīgais līdzeklis, lai leģitīmo mērķi sasniegtu nepieciešamajā kvalitātē. Par apstrīdētajā normā minētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem sodīto personu individuāla izvērtēšana, ierobežojuma maksimālā termiņa noteikšana vai citādi līdzekļi, kas būtu saudzējošāki pret apstrīdētajā normā minētajām personām, neļautu leģitīmo mērķi sasniegt tādā pašā kvalitātē. Sabiedrība esot ieguvēja no tā, ka apstrīdētā norma liedz kļūt par adoptētājiem tādām personām, kuras ir sodītas par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai tās piedraudējumu, jo pat viena bērna pakļaušana potenciālas vardarbības riskam nebūtu pieļaujama. Savukārt kaitējums apstrīdētajā normā minēto personu tiesībām, proti, liegums kļūt par adoptētāju un tādējādi pašrealizēties privātās un ģimenes dzīves jomā, esot atzīstams par mazāku nekā sabiedrības ieguvums.

13. Pieaicinātā persona – zvērināta advokāte, Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes lektore Mg. iur. Kristīne Zīle – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 96. un 110. pantam.

Apstrīdētā norma esot pieņemta bērnu drošības labad, ievērojot visaugstāko prioritāti – adoptējamo bērnu interešu aizsardzība. Likumdevējs esot centies novērst iespēju, ka bērns pēc adopcijas nonāk tādā vidē, kurā tiek pakļauts vardarbībai un kļūst atkarīgs no tādas personas, kura, kā valstij zināms, iepriekš ir izdarījusi ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu saistītu noziegumu. Turklāt vajagot ņemt vērā to, ka Latvijas sabiedrība ir pārāk toleranta pret vardarbību ģimenē. Tas neesot pieņemami, un valstij būtu jārīkojas noteikti un nekavējoties, lai situāciju kardināli labotu.

Ģimene nenozīmējot vienīgi likumīgi noslēgtu laulību vai tādas personu attiecības, kas nostiprinātas ar bioloģiskām vai juridiski atzītām saitēm. Ģimenes pamatā varot būt radniecības saites, taču pāra kopdzīve, kopīga saimniecība, tiekšanās uz kopīgu nākotni, bērnu audzināšana un citas ģimeniskas attiecības ļaujot arī uz neregistrētās partnerattiecībās dzīvojošām personām attiecināt jēdzienu „ģimene”, tādējādi nodrošinot visiem bērniem vienādas tiesības.

Par prioritārām uzskatot jebkura adoptējamā bērna intereses, kas ietver arī tiesības tikt pasargātam pat no vismazākās vardarbības iespējamības, esot jāatzīst, ka apstrīdētajā normā ietvertais ierobežojums atbilst samērīguma principam. Ja apstrīdētā norma tomēr tiktu atzīta par neatbilstošu Satversmes 96. un 110. pantam un spēkā neesošu, tad situācija bez jebkāda regulējuma konkrētajā jautājumā nevarot tikt atzīta par tiesisku un atbilstošu bērna vislabākajām interesēm.

14. Valsts probācijas dienests informē Satversmes tiesu, ka noziedzīgā nodarījuma veids (vardarbīgs vai nevardarbīgs noziedzīgs nodarījums) neesot vienīgā pazīme, kas var liecināt par risku, ka vēlreiz var tikt izdarīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu saistīts noziedzīgs nodarījums.

Fakts, ka persona ir sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, tomēr neesot pietiekams tam, lai konstatētu

personas radīto apdraudējumu sabiedrībai ilgtermiņā. Lai novērtētu, vai personas, kas sodītas par ar vardarbību vai tās piedraudējumu saistītiem noziedzīgiem nodarījumiem, patiešām apdraud sabiedrību, vajagot ņemt vērā konkrēto pagātnē ierosināto kriminālprocesu un iepriekšējo sodāmību esību, notiesātās personas vecumu, kā arī laiku, ko tā pavadījusi sabiedrībā, neizdarot jaunus noziedzīgus nodarījumus. Risks, ka var tikt izdarīti noziedzīgi nodarījumi, kas saistīti ar vardarbību vai tās piedraudējumu, esot augstāks attiecībā uz jauniem cilvēkiem, bet laika gaitā samazinoties. Turklāt attiecībā uz daudzām sodītām personām, kas septiņu līdz desmit gadu laikā, brīvi uzturoties sabiedrībā, nav atkārtoti izdarījušas noziedzīgus nodarījumus, šā riska līmenis nokrītoties tiktāl, ka šo personu radītais risks nav lielāks par to risku, ko sabiedrībai rada iepriekš nesodītas personas.

Secinājumu daļa

15. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums neatbilst Satversmei tādēļ, ka tas citstarp attiecas uz gadījumiem, kad persona iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna, ar kuru tā ilgstoši dzīvojusi kopā, adopcijai. Šādā situācijā attiecīgās personas un ģimenes izpēte varot atklāt, kādas ir šīs personas attiecības ar bērnu un vai pastāv kādi apstākļi, kas varētu liecināt par šajās attiecībās iespējamu vardarbību vai tās risku. Turklāt Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka saistībā ar adopciju ir iespējamās vairākas atšķirīgas situācijas, proti, persona var adoptēt bērnu no bērnu aprūpes iestādes, savu aizbilstamo, savā ģimenē kā audžuģimenē ievietotu bērnu vai otra laulātā bērna, ar kuru jau dzīvo kopā (*sk. pieteikumu lietas materiālu 1. sēj. 7. lp.*).

No vairāku pieaicināto personu viedokļiem izriet, ka situācijas, kad persona iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adopcijai vai tāda bērna adopcijai, kurš ievietots bērnu aprūpes iestādē, ir nošķiramas (*sk. tiesībsarga, Rīgas bāriņtiesas, Latvijas Bāriņtiesu darbinieku asociācijas viedokļus lietas materiālu 2. sēj. 45.–46., 48. un 83. lp.*).

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka gadījumos, kad persona iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna, ar kuru tā dzīvo kopā, adopcijai, starp viņiem var būt izveidojušās bērna un vecāka attiecības. Šādas attiecības starp pieaugušo un bērnu esot faktiskas ģimenes attiecības. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, izskatot lietu, kas ierosināta pēc tiesas pieteikuma, tai jāņem vērā Satversmes tiesas likuma prasības un situācija jāizvērtē tiktāl, ciktāl tas nepieciešams konkrētās administratīvās lietas izspriešanai. Turklāt Satversmes tiesai jāvērtē visu to personu situācija, kuras atrodas apstākļos, kas ir vienādi un salīdzināmi ar tiesā izskatāmās lietas apstākļiem. Savukārt tad, ja pieteikumā apstrīdētā norma attiecas uz plašu atšķirīgu situāciju kopumu, Satversmes tiesai var būt nepieciešams precizēt, ciktāl tā izvērtēs šo normu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2013. gada 28. marta sprieduma lietā Nr. 2012-15-01 9. punktu un 2014. gada 7. jūlija sprieduma lietā Nr. 2013-17-01 19. punktu*).

Ņemot vērā pieteikumā sniegtos argumentus un citus lietas materiālus, secināms, ka lietas pamatjautājums ir par to, vai valsts rīcība, apstrīdētajā normā ietverot arī aizliegumu adoptēt otra laulātā bērnu, atbilst tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību un ģimenes aizsardzību.

Līdz ar to izskatāmajā lietā Satversmes tiesa izvērtēs apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 96. un 110. pantam, ciktāl tā attiecas uz personām, kas iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adopcijai.

16. Ja ir apstrīdēta tiesību normas atbilstība vairākām augstāka juridiska spēka tiesību normām, tad Satversmes tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības izvērtēšanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-35-03 8. punktu*). Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka tiesības uz ģimenes aizsardzību Satversmes 96. un 110. panta tvērumā nav iespējams precīzi norobežot (*sk. pieteikumu lietas materiālu 1. sēj. 3. lp.*). Ņemot vērā minēto, Satversmes tiesa, lai izskatāmajā lietā noteiktu efektīvāko pieeju apstrīdētās normas atbilstības vērtēšanai, visupirms noskaidros Satversmes 96. un 110. panta tvērumu.

16.1. Satversmes 96. pants noteic, ka ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību.

Satversmes 96. pantā konkretizētās tiesības ir nesaraujami saistītas ar Satversmes ievada ceturtais rindkopas pirmajā teikumā ietverto konstitucionālo aksiomu: Latvija kā demokrātiska tiesiska valsts balstās uz cilvēka cieņu un brīvību. Personas privātā dzīve ir tā cilvēka eksistences sfēra, kurā indivīds kā saprātīga būtne un demokrātiskas tiesiskas valsts augstākā vērtība realizē savu brīvību. Šī brīvības realizācija ir personas autonomijas un pašnoteikšanās izpausme, kas veido attiecīgās personas privāto dzīvi.

Kā atzinusi Satversmes tiesa, tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību nozīmē, ka indivīdam ir tiesības uz savu privāto telpu, tiesības dzīvot pēc sava prāta, saskaņā ar savu būtību un vēlmēm attīstīt un pilnveidot savu personību, tiesības veidot un attīstīt attiecības ar citiem cilvēkiem un ārpasauli, tiesības identificēties ar noteiktu sociālo grupu un veidot saziņu ar citiem cilvēkiem, iespējami minimāli ciešot no valsts vai citu personu iejaukšanās (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-42-01 9. punktu un 2017. gada 17. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-01-01 19. punktu*).

Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka tiesības uz privāto dzīvi aizsargā cilvēku kā personu, viņa attīstību, tiesības veidot un attīstīt attiecības ar citiem cilvēkiem, it īpaši emocionālajā sfērā, un ārpasauli (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1992. gada 16. decembra sprieduma lietā „Niemiets v. Germany”, pieteikums Nr. 13710/88, 29. punktu, 2002. gada 29. aprīļa sprieduma lietā „Pretty v. the United Kingdom”, pieteikums Nr. 2346/02, 61. punktu un 2003. gada 28. janvāra sprieduma lietā „Peck v. the United Kingdom”, pieteikums Nr. 44647/98, 57. punktu*). Tiesības uz privātautonomiju var aptvert arī personas publiska rakstura mijiedarbību ar citiem cilvēkiem (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2001. gada 25. septembra sprieduma lietā „P.G. and J.H. v. the United Kingdom”, pieteikums Nr. 44787/98, 56. un 57. punktu*). Turklāt tās aptver tiesības uz privātumu – indivīda tiesības attīstīt savu sociālo identitāti, veidojot attiecības ar citiem cilvēkiem (*sk. Eiropas*

Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2017. gada 5. septembra sprieduma lietā „Bărbulescu v. Romania”, pieteikums Nr. 61496/08, 70. punktu).

16.2. Satversmes 110. pants noteic, ka valsts aizsargā un atbalsta laulību – savienību starp vīrieti un sievieti, ģimeni, vecāku un bērna tiesības. Valsts īpaši palīdz bērniem invalīdiem, bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības vai cietuši no varmācības.

16.2.1. Vienas no tiesībām, kas ietvertas Satversmes 110. pantā, ir ģimenes tiesības uz īpašu valsts atbalstu un aizsardzību (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-09-01 8. punktu*). Turklāt valstij ir jāaizsargā ikviena ģimene (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2015-22-01 13. punktu*).

Satversmes tiesa, konkretizējot Satversmes 110. panta pirmo teikumu kopsakarā ar starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos ietvertajām normām un to piemērošanas praksi, ir atzinusi, ka valstij ir pienākums nodrošināt ģimenes sociālo un ekonomisko aizsardzību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2005. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-09-01 8.2. punktu un 2018. gada 15. februāra sprieduma lietā Nr. 2017-09-01 9. punktu*). No Eiropas Sociālās hartas normām izriet valsts pienākums veicināt ekonomisku, sociālu un arī juridisku ģimenes aizsardzību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2006. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-07-01 13.4. punktu*).

Valsts pienākums nodrošināt ģimenei juridisku aizsardzību prasa tādu tiesisko regulējumu, kas izveido un uztur sociālajā realitātē pastāvošo ģimenes attiecību tiesisko ietvaru, nosakot šo attiecību dalībnieku personiskās un mantiskās attiecības. Ja valsts neparedz tiesisko ietvaru ģimenes tiesiskajām attiecībām, tad nav iespējams šo tiesisko attiecību dalībniekiem nodrošināt arī Satversmes 110. pantā ietvertās sociālās un ekonomiskās tiesības. No vienas puses, likumdevējam attiecībā uz apsvērumiem šā tiesiskā ietvara satura noteikšanā ir plaša rīcības brīvība, taču, no otras puses, šī rīcības brīvība nav neierobežota (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 18. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-16-03 15.1. punktu*). Likumdevēja izveidotajam ģimenes attiecību tiesiskajam ietvaram jāatbilst vispārējiem tiesību principiem un citām

Satversmes normām, starptautiskajām un Eiropas Savienības tiesībām, kā arī saskaņā ar Satversmes ievada piektās rindkopas otro teikumu jābūt vērstam uz saliedētas sabiedrības veidošanu.

16.2.2. No Satversmes ievada piektās rindkopas otrā un trešā teikuma izriet tas, ka ģimene ir saliedētas un solidāras sabiedrības pamats. Ģimene ir sociāla institūcija, kas balstās uz sociālajā realitātē konstatējamām ciešām personiskām saitēm, kuru pamatā ir sapratne un cieņa.

Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi: pat nepastāvot bioloģiskai saiknei vai juridiski atzītām bērna un vecāka attiecībām, starp bērnu un personu, kas šo bērnu aprūpējusi, atkarībā no tā, vai viņi dzīvo kopā, viņu attiecību ilguma un kvalitātes, kā arī pieaugušā lomas attiecībās ar bērnu var pastāvēt faktiskas ģimenes attiecības (*sal. sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010. gada 22. novembra sprieduma lietā „Moretti and Benedetti v. Italy”, pieteikums Nr. 16318/07, 48. punktu un 2012. gada 17. aprīļa sprieduma lietā „Kopf and Liberda v. Austria”, pieteikums Nr. 1598/06, 37. punktu*). Ciešu personisku saišu pastāvēšana starp personām izriet no to noslēgtās laulības vai radniecības fakta, tomēr sociālajā realitātē ciešas personiskas saites rodas arī citos veidos, piemēram, faktiskas kopdzīves rezultātā. Ģimenes, tostarp faktiskas ģimenes, aizsardzība ietilpst Satversmes 110. panta tvērumā.

Tādējādi Satversmes 110. pantā ir ietverts valsts pienākums nodrošināt ģimenes juridisko aizsardzību, citstarp ieviešot tādu tiesisko regulējumu, kas nosaka ģimenes attiecību tiesisko ietvaru.

16.3. Pieteikuma iesniedzēja pēc būtības uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 96. un 110. pantam, jo tajā ietvertais aizliegums kļūst par adoptētāju liedzot faktiskajām ģimenes attiecībām, kas izveidojušās starp pieteicēju Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā administratīvajā lietā un viņa laulātās bērniem, juridisku aizsardzību adopcijas veidā.

16.3.1. Adopcija ir tiesību institūts, ar kuru kāda persona pieņem citas personas bērnu par savu, un tā rada tādas personiskās un mantiskās tiesības un pienākumus kā radniecība sakarā ar izcelšanos (*sk. Dr. iur. Kaspara Baloža viedokli lietas materiālu 2. sēj. 60. lp.*). Tādējādi ģimenes tiesiskās attiecības var

tikt radītas arī adopcijas rezultātā, jo adoptētāja un adoptējamā attiecības *a priori* ir pielīdzināmas vecāka un bērna attiecībām. Turklāt tam, vai adoptētājs un adoptētais ir dzīvojuši kopā un vai starp viņiem jau izveidojušās ciešas saites, ne vienmēr ir izšķiroša nozīme (sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2004. gada 22. jūnija sprieduma lietā „Pini and others v. Romania”, pieteikumi Nr. 78028/01 un 28030/01, 143.–148. punktu, 2010. gada 20. maija sprieduma lietā „Kurochkin v. Ukraine”, pieteikums Nr. 42276/08, 37. punktu un 2013. gada 14. novembra sprieduma lietā „Topčić-Rosenberg v. Croatia”, pieteikums Nr. 19391/11, 38. punktu).

Vienlaikus jāņem vērā, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka no Cilvēktiesību konvencijas 8. panta neizriet personas tiesības adoptēt bērnu (sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2008. gada 22. janvāra sprieduma lietā „E. B. v. France”, pieteikums Nr. 43546/02, 41.–42. punktu un 2017. gada 24. janvāra sprieduma lietā „Paradiso and Campanelli v. Italy”, pieteikums Nr. 25358/12, 141. punktu). Adopcijas rezultātā bērnam tiek nodrošināta ģimene, nevis ģimenei – bērns (sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2002. gada 26. februāra sprieduma lietā „Fretté v. France”, pieteikums Nr. 36515/97, 42. punktu). Konkretizējot Satversmes normas kopsakarā ar starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos ietvertajām normām, ir jānodrošina šo normu savstarpēja harmonija. Tādējādi Satversmes 96. panta tvērumā privātās dzīves neaizskaramības aspektā neietilpst tiesības adoptēt konkrētu bērnu un Satversmes 96. pantā nav ietverts valsts pienākums to personai nodrošināt.

Līdz ar to Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētā norma nerada personai Satversmes 96. pantā ietverto tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību aizskārumu, tāpēc atbilstoši Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktam tiesvedība lietā šajā daļā nav turpināma.

16.3.2. No Eiropas Padomes 1967. gada 24. aprīļa Konvencijas par bērnu adopciju 8. panta otrās daļas izriet, ka adopcijas uzdevums ir nodrošināt bērnam stabilu un harmonisku dzīves vidi. Valstij, cik vien tas iespējams, jānodrošina, ka bērns šādā vidē arī uzaug (sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-21-01 16.2. punktu). Tādējādi gadījumos, kad starp

bērnu un pieaugušo izveidojušās faktiskas ģimenes attiecības, valstij jānodrošina to juridiska aizsardzība tādā veidā, lai, bērnam integrējoties ģimenē, šīs attiecības arī turpmāk varētu attīstīties, vienlaikus ievērojot bērna vislabākās intereses (*sal. sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 28. jūnija sprieduma lietā „Wagner and J. M. W. L. v. Luxembourg”, pieteikums Nr. 76240/01, 119. punktu*). Šādi valsts pienākumi ģimenes juridiskās aizsardzības aspektā ir ietverti arī Satversmes 110. pantā. Proti, valstij ir pienākums nodrošināt ģimenes juridisko aizsardzību, citstarp izveidojot adopcijas tiesisko ietvaru un tādā veidā nosakot ģimenes tiesisko attiecību pamatus. Šāda tiesiskā ietvara esība ir viens no veidiem, kā likumdevējs var ne vien īstenot Satversmes 110. panta otrajā teikumā ietverto pienākumu īpaši palīdzēt bez vecāku gādības palikušiem bērniem, bet arī nodrošināt juridisko aizsardzību tām ģimenēm, kuru pamatā ir pieaugušā un viņa laulātās personas bērna faktiskas ģimenes attiecības.

Tā kā izskatāmās lietas pamatjautājums – proti, jautājums par valsts rīcību, nosakot personai aizliegumu adoptēt tās laulātā bērnu, – attiecas tieši uz Satversmes 110. pantā ietverto pienākumu aizsargāt ģimeni, tostarp nodrošināt ģimenes juridisko aizsardzību adopcijas jomā, Satversmes tiesa izvērtēs, vai valsts šo pienākumu ir izpildījusi.

Līdz ar to tiesvedība lietā daļā par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 96. pantam ir izbeidzama, un Satversmes tiesa izvērtēs, vai valsts, pieņemot apstrīdēto normu, ir izpildījusi tai Satversmes 110. pantā ietverto pienākumu nodrošināt ģimenes juridisko aizsardzību adopcijas jomā.

17. Lai izskatāmajā lietā izvērtētu, vai valsts ir izpildījusi tai Satversmes 110. pantā ietverto pienākumu nodrošināt ģimenes juridisko aizsardzību adopcijas jomā, Satversmes tiesai jāpārbauda: pirmkārt, vai likumdevējs ir veicis pasākumus ģimenes juridiskās aizsardzības adopcijas jomā nodrošināšanai; otrkārt, vai šie pasākumi veikti pienācīgi, proti, vai ir ievēroti no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātie vispārējie tiesību principi un citas

Satversmes normas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2015. gada 23. novembra sprieduma lietā Nr. 2015-10-01 14. punktu*).

18. Lai pārbaudītu, vai likumdevējs ir veicis pasākumus ģimenes juridiskās aizsardzības nodrošināšanai adoptācijas jomā, Satversmes tiesai jānoskaidro, vai un kā likumdevējs ir noteicis adoptācijas tiesisko regulējumu.

18.1. Bērnu tiesību aizsardzības likuma 31. panta pirmā daļa noteic: lai bērna attīstībai nodrošinātu ģimenisku vidi, tiek atbalstīta adoptācija. Savukārt atbilstoši minētā panta otrajai daļai adoptācijas tiesiskos pamatus nosaka Civillikums, bet adoptācijas kārtību – Ministru kabineta noteikumi.

No Civillikuma izriet, ka adoptācija ir process, kura rezultātā bērns – adoptējamais – kļūst par noteiktu vecumu sasniegušas pilngadīgas personas – adoptētāja – ģimenes locekli un adoptētājs iegūst tiesības īstenot aizgādību (*sk. Civillikuma 163. panta pirmo, otro un trešo daļu un 172. panta pirmo daļu*). Adoptētais bērns un viņa pēcnācēji attiecībā pret adoptētāju un viņa radniekiem iegūst laulībā dzimuša bērna tiesisko stāvokli kā personiskajās, tā mantiskajās attiecībās (*sk. Civillikuma 173. panta pirmo daļu*). Turklāt adoptācija ir iespējama tikai tad, ja tā ir bērna interesēs un ir pamats uzskatīt, ka tās rezultātā starp adoptētāju un adoptējamo izveidosies patiesas bērnu un vecāku attiecības (*sk. Civillikuma 162. pantu*). Adoptācijas būtība ir vecāka un bērna attiecību nodibināšana starp adoptētāju un adoptēto, adoptētajam iegūstot adoptētāja bioloģiskā bērna tiesisko stāvokli (*sk. Dr. iur. Kaspara Baloža viedokli lietas materiālu 2. sēj. 60. lp.*).

18.2. Kārtību, kādā adoptējami bērni, nosaka Ministru kabineta 2018. gada 30. oktobra noteikumi Nr. 667 „Adoptācijas kārtība” (turpmāk – Noteikumi Nr. 667). Savukārt laikā, kad pieteicējam Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā administratīvajā lietā tika piemērota apstrīdētā norma, adoptācijas kārtību noteica Ministru kabineta 2003. gada 11. marta noteikumi Nr. 111 „Adoptācijas kārtība” (turpmāk – Noteikumi Nr. 111).

Adoptācijas process tiek uzsākts, personai iesniedzot pieteikumu bāriņtiesai (*sk. Noteikumu Nr. 111 12. punktu un Noteikumu Nr. 667 17. punktu*). Pēc

pieteikuma saņemšanas bāriņtiesa veic šīs personas un tās ģimenes izpēti, kuras ietvaros bāriņtiesa citstarp izvērtē personas ģimenes locekļu savstarpējās attiecības, noskaidro personas ģimenes dzīves apstākļus, kā arī pieprasa informāciju par Sodu reģistrā iekļautajām ziņām attiecībā uz personu (*sk. Noteikumu Nr. 111 18. punktu un Noteikumu Nr. 667 22. un 23. punktu*). Pabeidzot izpēti, bāriņtiesa pieņem lēmumu par personas atzīšanu par adoptētāju (*sk. Noteikumu Nr. 111 20. punktu un Noteikumu Nr. 667 24. punktu*). Ja persona tiek atzīta par adoptētāju, tā var turpināt adopcijas procesu un īstenot bērna aprūpi un uzraudzību uz laiku līdz sešiem mēnešiem, kad bāriņtiesa veic adoptētāja ģimenes izpēti (*sk. Civillikuma 162. panta otro daļu, Noteikumu Nr. 111 31. punktu un Noteikumu Nr. 667 41. un 46. punktu*). Aprūpes termiņa beigās bāriņtiesa apkopo ģimenes izpētes rezultātus, sagatavo atzinumu par to, vai adopcija adoptētāja ģimenē ir bērna interesēs, un pieņem atbilstošu lēmumu (*sk. Civillikuma 169. panta piekto daļu, Noteikumu Nr. 111 32. punktu un Noteikumu Nr. 667 49. punktu*). Ja bāriņtiesa nolemj, ka adopcija ir bērna interesēs, tā vienlaikus ar lēmumu izsniedz adoptētājam bērna dokumentus iesniegšanai tiesā (*sk. Noteikumu Nr. 111 34. punktu un Noteikumu Nr. 667 50. punktu*). Adopcija uzskatāma par notikušu, tiklīdz tiesa to apstiprinājusi (*sk. Civillikuma 170. panta pirmo daļu*). Pēc adopcijas apstiprināšanas bāriņtiesa divus gadus regulāri novērtē adoptētā bērna uzraudzību un aprūpi ģimenē (*sk. Noteikumu Nr. 111 39. punktu un Noteikumu Nr. 667 53. punktu*).

Satversmes tiesa secina, ka Noteikumos Nr. 111 un Noteikumos Nr. 667 ietvertais tiesiskais regulējums ir līdzīgs, taču attiecībā uz potenciālā adoptētāja laulātā bērna adopciju situācijā, kad bērns dzīvo potenciālā adoptētāja ģimenē, Noteikumi Nr. 667 paredz īpašu tiesisko regulējumu. Proti, bāriņtiesa, izvērtējot potenciālā adoptētāja atbilstību, vienlaikus novērtē viņa un adoptējamā bērna savstarpējās attiecības un lemj par adopcijas atbilstību adoptējamā interesēm (*sk. Noteikumu Nr. 667 28. punktu*). Šādā gadījumā bērns netiek atsevišķi nodots pirmsadopcijas aprūpē un bāriņtiesa var atzīt personu par adoptētāju un konstatēt, ka adopcija ir bērna labākajās interesēs.

18.3. Apstrīdētā norma adopcijas procesā tiek piemērota tad, kad bāriņtiesa veic personas un tās ģimenes izpēti, citstarp pieprasot informāciju par Sodu reģistrā iekļautajām ziņām attiecībā uz personu. Ja bāriņtiesa saņem ziņas, ka persona ir sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, tā atbilstoši apstrīdētajai normai pieņem lēmumu par personas neatbilstību adoptētāja statusam (*sk. Latvijas Bāriņtiesu darbinieku asociācijas viedokli lietas materiālu 2. sēj. 82. lp.*).

Lai arī apstrīdētā norma liedz atsevišķām personām iegūt adoptētāja statusu un adoptēt bērnu, Civillikums, Bērnu tiesību aizsardzības likums un uz tā pamata izdotie Ministru kabineta noteikumi par adopcijas kārtību satur tiesisko regulējumu, kas paredz personai iespēju adoptēt tās laulātā bērnu un nosaka attiecīgās personas un bērna savstarpējās personiskās un mantiskās attiecības. Tādējādi likumdevējs ir noteicis tiesisko regulējumu, kas vērsts uz juridiskas aizsardzības nodrošināšanu personas un tās laulātās personas bērna faktiskajām ģimenes attiecībām.

Līdz ar to likumdevējs ir veicis pasākumus ģimenes juridiskās aizsardzības nodrošināšanai adopcijas jomā.

19. Lai pārbaudītu, vai likumdevējs pasākumus ģimenes juridiskās aizsardzības adopcijas jomā nodrošināšanai ir veicis pienācīgi, Satversmes tiesa pārbaudīs, vai likumdevējs ir ievērojis no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātos vispārējos tiesību principus un citas Satversmes normas.

Pieteikuma iesniedzēja apšaubā apstrīdētās normas atbilstību samērīguma principam. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas visām valsts institūcijām izriet pienākums savā darbībā ievērot samērīguma principu. Tas vispārīgā veidā noteic, ka starp valsts varas darbību, kas ierobežo personas tiesības un leģitīmās intereses, un mērķi, ko valsts vara ar šo darbību tiecas sasniegt, ir jābūt saprātīgām attiecībām (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 14. decembra sprieduma lietā Nr. 2018-09-0103 14.3. punktu*).

19.1. Saeima norāda, ka apstrīdētā norma ir vērsta uz bērnu tiesību aizsardzību. Tajā ietvertais aizliegums noteikts ar mērķi aizsargāt adoptējamus no vardarbības ģimenē (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 1. sēj. 28. lp.*).

Apvienoto Nāciju Organizācijas 1989. gada 20. novembra Bērna tiesību konvencijas (turpmāk – Bērna tiesību konvencija) 19. panta pirmā daļa noteic, ka dalībvalstis veic visus attiecīgos likumdošanas, administratīvos, sociālos un izglītošanas pasākumus, lai ikvienu bērnu aizsargātu pret fizisku vai psiholoģisku vardarbību, miesas bojājumiem vai nežēlīgu, nevērīgu vai nolaidīgu izturēšanos, sliktu izturēšanos vai ekspluatāciju, tostarp pret seksuālu vardarbību, kamēr viņš ir vecāku, aizbildņu vai jebkuras citas par bērnu atbildīgas personas aprūpē. Apstrīdētā norma ir daļa no minētajiem likumdošanas pasākumiem, kurus likumdevējs veicis, lai nodrošinātu bērnu aizsardzību pret vardarbību (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 1. sēj. 22. lp.*).

Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertā aizlieguma mērķis ir bērnu, proti, citu cilvēku, tiesību aizsardzība.

19.2. Pieteikuma iesniedzēja neapšaubā, ka apstrīdētajā normā ietvertā aizlieguma mērķis ir bērnu tiesību aizsardzība, tomēr norāda, ka apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums ir absolūts. Proti, tas ir spēkā līdz attiecīgās personas mūža beigām un neparedz konkrētā gadījuma individuālu izvērtēšanu (*sk. pieteikumu lietas materiālu 1. sēj. 5. lp.*). Līdzīgu viedokli pauž arī vairākas pieaicinātās personas (*sk. tiesībsarga, Dr. iur. Valentijas Liholajas un Dr. iur. Kaspara Baloža viedokli lietas materiālu 2. sēj. 44., 53. un 58. lp.*).

Absolūtus aizliegumus ir vērtējusi kā Satversmes tiesa, tā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa [*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra spriedumu lietā Nr. 2017-07-01, kā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2005. gada 6. oktobra sprieduma lietā „Hirst (no. 2) v. The United Kingdom”, pieteikums Nr. 74025/01, 82. punktu un 2013. gada 22. aprīļa sprieduma lietā „Animal Defenders International v. The United Kingdom”, pieteikums Nr. 48876/08, 106. punktu*]. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka aizliegums, kas attiecas uz ikvienu

noteiktas grupas personu, nepieļauj izņēmumus un ir noteikts uz mūžu, ir uzskatāms par absolūtu (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 12.3. punktu*). Līdzīgi arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā ir norādīts, ka tiesiskajam regulējumam, kas ir piemērojams neatkarīgi no konkrētā gadījuma apstākļiem, ir absolūts raksturs (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 10. aprīļa sprieduma lietā „Evans v. the United Kingdom”, pieteikums Nr. 6339/05, 89. punktu*). Tādējādi no abu tiesu judikatūras izriet: lai konstatētu, ka tiesību normā ietvertais aizliegums ir absolūts, jāvērtē, pirmkārt, vai tas attiecas uz visām noteiktas grupas personām, proti, vai tas paredz individuālu katra konkrētā gadījuma izvērtējumu, tā pieļaujot izņēmumus, un, otrkārt, vai tas ir noteikts uz zināmu laiku vai uz mūžu.

Apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums kļūst par adoptētāju attiecas uz ikvienu personu, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu. Tas nepieļauj izņēmumus. Turklāt šāds aizliegums ir noteikts uz mūžu – tas ir spēkā neierobežotu laiku arī pēc sodāmības noņemšanas vai dzēšanas. Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums ir absolūts.

No minētā izriet, ka likumdevējs konkrētajā gadījumā tam Satversmes 110. pantā ietverto pienākumu nodrošināt ģimenes juridisko aizsardzību adoptācijas jomā izpildījis, tai skaitā nosakot tādu adoptācijas tiesisko regulējumu, kas satur apstrīdētajā normā ietverto absolūto aizliegumu. Tomēr absolūtā aizlieguma stingri ierobežojošā rakstura dēļ tā atbilstībai samērīguma principam ir izšķiroša nozīme.

Līdz ar to Satversmes tiesa izvērtēs, vai apstrīdētajā normā ietvertais absolūtais aizliegums atbilst samērīguma principam.

20. Lai izvērtētu, vai apstrīdētajā normā ietvertais absolūtais aizliegums ir samērīgs, Satversmes tiesai vispirms jānoskaidro, vai ar apstrīdēto normu var sasniegt tajā ietvertā absolūtā aizlieguma mērķi.

Apstrīdētajā normā ietvertais absolūtais aizliegums nodrošina to, ka persona, kura ir sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai

vardarbības piedraudējumu, nevar kļūt par adoptētāju. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka ar šādu likumdevēja izraudzīto līdzekli vispār var sasniegt aizlieguma mērķi – aizsargāt bērnu tiesības (*sk. pieteikumu lietas materiālu 1. sēj. 5. lp.*). Tomēr tiesībsargs norāda, ka apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums nerasniedz tā mērķi, ja par noziedzīgo nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, sodītā persona ir bērna vecāka laulātais, proti, ja bērns dzīvo kopā ar šādu personu, – neatkarīgi no tā, vai šī persona ir tiesīga kļūt par viņa adoptētāju (*sk. tiesībsarga viedokli lietas materiālu 2. sēj. 45. lp.*).

Likumdevējs tam Satversmes 110. pantā un Bērna tiesību konvencijas 19. panta pirmajā daļā ietverto pienākumu aizsargāt ikvienu bērnu no vardarbības izpilda, izstrādājot kompleksu pasākumu kopumu. Piemēram, par vardarbību pret bērnu personai iestājas likumā noteiktā atbildība (*sk. Bērnu tiesību aizsardzības likuma 51. panta pirmo daļu*), katrai personai ir pienākums ziņot kompetentai iestādei par vardarbību pret bērnu (*sk. Bērnu tiesību aizsardzības likuma 51. panta trešo daļu*), bērnu var šķirt no ģimenes, ja bērns tajā ir apdraudēts vardarbības dēļ (*sk. Bērnu tiesību aizsardzības likuma 27. panta pirmās daļas 1. punktu*), par aizbildni vai viesģimeni nevar būt personas, kas sodītas par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai tās piedraudējumu (*sk. Civillikuma 242. panta 5. punktu un Bērnu tiesību aizsardzības likuma 45.³ panta 2.¹ daļas 1. punktu*). Apstrīdētajā normā ietvertais absolūtais aizliegums ir daļa no minētā pasākumu kopuma. Tādējādi apstrīdētā norma ir vērsta uz bērna aizsardzību no vardarbības.

Turklāt jāņem vērā, ka adopcijas rezultātā adoptētais iegūst adoptētāja bioloģiskā bērna tiesisko stāvokli kā personiskajās, tā mantiskajās attiecībās, savukārt adoptētājs iegūst tiesības īstenot aizgādību pār adoptēto (*sk. šā sprieduma 18.1. punktu*).

Civillikums noteic, ka aizgādība ir vecāku tiesības un pienākums rūpēties par bērnu un viņa mantu un pārstāvēt bērnu viņa personiskajās un mantiskajās attiecībās. Šīs rūpes ietver bērna aprūpi, uzraudzību un tiesības noteikt viņa dzīvesvietu. Bērna aprūpe nozīmē viņa uzturēšanu, kopšanu, izglītošanu un

audzināšanu, savukārt bērna uzraudzība – rūpes par bērna paša drošību un trešās personas radīta apdraudējuma novēršanu. Tas nozīmē, ka, pastāvot aizgādības tiesiskajām attiecībām, bērnam ir tiesības saņemt rūpes no personas, kas īsteno viņa aizgādību. Šī persona palīdz bērnam sagatavoties patstāvīgai dzīvei sabiedrībā un audzina viņu miera, cilvēka cieņas, iecietības, brīvības, vienlīdzības un solidaritātes garā, veicinot viņa pilnvērtīgu attīstību (*sal. sk. Bērna tiesību konvencijas preambulas septīto apsvērumu*). Vienlaikus bērna audzināšana un sagatavošana patstāvīgai dzīvei sabiedrībā ietver centienus panākt, lai viņš ievēro sabiedrībā pieņemtajām sociālajām normām atbilstošus uzvedības ierobežojumus. Tādējādi persona, kas īsteno aizgādību, var noteikt bērnam saistošus individuālās brīvības ierobežojumus. Turklāt atbilstoši Civillikuma 181. panta otrajai daļai personai, kas īsteno aizgādību, ir arī tiesības un pienākums uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar bērnu.

Apstrīdētajā normā ietvertais absolūtais aizliegums nepieļauj to, ka persona, kas ir sodīta par apstrīdētajā normā minēto noziedzīgo nodarījumu, ne vien kļūtu par adoptētāju, bet arī iegūtu tiesības īstenot aizgādību pār adoptēto. Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertais absolūtais aizliegums nepieļauj ne vien to, ka bērnam būtu jāpakļaujas tādas personas īstenotiem audzināšanas pasākumiem, attiecībā uz kuru, pēc likumdevēja ieskata, pastāv risks, ka tā varētu pret bērnu izturēties vardarbīgi, bet arī to, ka šādai personai būtu tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar bērnu. Šādas situācijas nepieļaušana ir vērsta uz bērna aizsardzību no vardarbības un bērna tiesību ievērošanu.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais absolūtais aizliegums ir piemērots tā mērķa sasniegšanai.

21. Satversmes tiesas kompetencē ir noskaidrot, vai likumdevējs, attiecībā uz konkrētu personu grupu nosakot absolūtu aizliegumu, ir apsvēris to, vai konkrētajā gadījumā nepastāv kādi alternatīvi līdzekļi, kas personām Satversmē ietvertās pamattiesības aizskartu mazāk (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19. punktu*).

Izvērtējot absolūtā aizlieguma samērīgumu, Satversmes tiesai jāpārlicinās arī par to, ka likumdevējs ir:

- 1) pamatojis absolūtā aizlieguma nepieciešamību;
- 2) izvērtējis absolūtā aizlieguma būtību un piemērošanas sekas;
- 3) pamatojis to, ka, paredzot izņēmumus no šā absolūtā aizlieguma, tā mērķis netiktu sasniegts līdzvērtīgā kvalitātē (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19. punktu*).

22. Pamatojot apstrīdētajā normā ietvertā absolūtā aizlieguma nepieciešamību, Saeima atbildes rakstā norāda: nosakot to noziedzīgo nodarījumu kategorijas, par kuru izdarīšanu notiesātajām personām nav piešķiramas tiesības pretendēt uz adoptētāja statusu, likumdevējs jau ir izšķīries par personas tiesības visvairāk saudzējošo absolūtā aizlieguma mērķa sasniegšanas līdzekli (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 1. sēj. 28. lp.*).

Apstrīdētajā normā ietvertais absolūtais aizliegums tā pašreizējā redakcijā Civillikumā iekļauts ar 2015. gada 29. oktobra likumu „Grozījumi Civillikumā”, kas stājās spēkā 2015. gada 3. decembrī. Tomēr pēc būtības tas Civillikumā tika iekļauts jau ar 2012. gada 29. novembra likumu „Grozījumi Civillikumā”, kas stājās spēkā 2013. gada 1. janvārī. No minētā likuma pamatā esošā likumprojekta anotācijas redzams, ka Civillikuma 163. pants, tajā ietverot apstrīdēto normu, tika grozīts ar mērķi bērna drošības interesēs noteikt to personu loku, kuras nedrīkst būt par adoptētāju (*sk. 2011. gada 8. jūnijā 10. Saeimā iesniegtā likumprojekta Nr. 386/Lp10 „Grozījumi Civillikumā” anotāciju*).

2011. gada 8. jūnijā 10. Saeimā iesniegtā likumprojekta Nr. 386/Lp10 „Grozījumi Civillikumā” izskatīšana atbilstoši Saeimas kārtības ruļļa 39. panta otrajai daļai tika turpināta 11. Saeimā, vērtējot likumprojektu Nr. 53/Lp10 „Grozījumi Civillikumā” (*sk. 11. Saeimas 2011. gada 10. novembra sēdes stenogrammu*). Apstrīdētās normas redakcija ir apspriesta 11. Saeimas Juridiskās komisijas 2012. gada 22. februāra sēdē. No minētās sēdes audioieraksta izriet, ka apstrīdētajā normā ietvertais absolūtais aizliegums ir pārņemts no Bērnu tiesību

aizsardzības likuma 72. panta, kas noteic, kādas personas nedrīkst strādāt konkrētās iestādēs, kurās uzturas bērni (*sk. 11. Saeimas Juridiskās komisijas 2012. gada 22. februāra sēdes audioierakstu lietas materiālos*).

Likumdevējs nepieciešamību noteikt absolūtu aizliegumu pamatoja ar to, ka tieši noziedzīgi nodarījumi, kas saistīti ar vardarbību vai tās piedraudējumu, esot tādi, kas var radīt īpašu risku, kuram bērns nedrīkst tikt pakļauts (*sk. arī Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 1. sēj. 28. lp.*).

Līdz ar to likumdevējs ir pamatojis apstrīdētajā normā ietvertā absolūta aizlieguma nepieciešamību.

23. Nosakot absolūtu aizliegumu, likumdevēja pienākums ir izvērtēt, vai šāds aizliegums ir nepieciešams konkrētajā apmērā, kā arī izvērtēt šā aizlieguma piemērošanas sekas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19.2. punktu*).

23.1. Apstrīdētajā normā ietvertais absolūtais aizliegums iegūt adoptētāja statusu attiecas uz ikvienu personu, kura ir sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu. Turklāt šāds aizliegums ir noteikts uz mūžu – tas ir spēkā neierobežotu laiku arī pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas.

Pieaicinātā persona *Dr. iur.* Valentija Liholaja norāda, ka Krimināllikuma sevišķajā daļā ir ietverti 60 panti, kuros tieši norādīts uz vardarbību vai tās piedraudējumu kā uz noziedzīga nodarījuma pamatsastāva vai kvalificēta sastāva pazīmi vai arī vardarbību var prezumēt pēc attiecīgā panta dispozīcijas satura. Minētie noziedzīgie nodarījumi var apdraudēt dažādas ar Krimināllikumu aizsargātas intereses, piemēram, dzīvību, veselību, mājokļa neaizskaramību, personisko brīvību, dzimumneaizskaramību, tikumību, īpašumu, vispārējo drošību un sabiedrisko kārtību, pārvaldes kārtību. Tie var atšķirties arī pēc klasifikācijas, kuru, ievērojot Krimināllikuma 7. pantu, nosaka atbilstoši personas vai sabiedrības interešu apdraudējuma raksturam un kaitīgumam. Turklāt vardarbība var izpausties ne vien kā fizisku spēju nodarīšana cietušajam, bet arī kā aktīvas darbības bez fizisku spēju nodarīšanas, ierobežojot cietušā

kustības vai pārvietošanās spēju, viņu sasienot vai izolējot kādā slēgtā telpā, turot, pagrūžot, atgrūžot vai kā citādi pielietojot fizisko spēku. Vardarbība var izpausties arī kā personas apreibināšana vai novešana bezsamaņas (bezpalīdzības) stāvoklī ar narkotisko, psihotropo, stipri iedarbīgu vai citu apreibinošo vielu palīdzību (*sk. Dr. iur. Valentijas Liholajas viedokli lietas materiālu 2. sēj. 50.–57. lp.*).

Likumdevējs ir tiesīgs, ievērojot vispārējos tiesību principus un citas Satversmes normas, kā arī starptautiskās un Eiropas Savienības tiesības, uz noteiktām sabiedrības grupām attiecināt īpašu tiesisko regulējumu. Proti, likumdevējs, izvērtējot visus konkrētās tiesību jomas apstākļus, var noteikt tādu tiesisko regulējumu, kas nenodrošina absolūtu individualizāciju un vienādā mērā ir attiecināms uz objektīvi salīdzināmiem, kaut arī atšķirīgiem gadījumiem (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 20. maija sprieduma lietā Nr. 2010-70-01 19. punktu*). Tomēr, nosakot apstrīdētajā normā ietverto absolūto aizliegumu, kura pamatā ir plašs noziedzīgu nodarījumu loks un kurš nav ierobežots laikā, likumdevējam bija pienākums izvērtēt šāda aizlieguma apjomu un piemērošanas sekas.

Izskatāmajā lietā jāņem vērā tas, ka tiesiskajās attiecībās, kas skar bērnu, un visās darbībās attiecībā uz bērnu prioritāras ir viņa tiesības un vislabākās intereses. Likumdevējam jāievēro, lai pieņemtie normatīvie akti aizsargātu bērna likumiskās intereses iespējami labākajā veidā. Turklāt bērna tiesības un likumiskās intereses tiek skartas ne tikai tad, kad lēmums jāpieņem tieši attiecībā uz bērnu, bet arī tad, kad lēmums var būt tikai attiecināms uz bērnu vai var netieši skart bērnu. Jebkuras citas prioritātes atzīšana bez nopietna iemesla un attaisnojuma nav pieļaujama (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-21-01 16.2. punktu*).

Lai arī apstrīdētajā normā ietvertais absolūtais aizliegums visupirms attiecas uz personu, kura pretendē uz adoptētāja statusu, tas tieši skar arī bērna, proti, potenciālā adoptējamā, intereses. Atbilstoši Bērna tiesību konvencijas 21. pantam valstij ir pienākums nodrošināt to, ka bērna intereses adopcijas procesā ir galvenais apsvērums. Tādējādi likumdevējam, izvērtējot šā absolūta

aizlieguma būtību, bija pienākums izvērtēt un pamatot arī to, ka ikvienai personai, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, noteikts beztermiņa aizliegums kļūt par adoptētāju visos gadījumos atbilst bērna vislabākajām interesēm.

Izstrādājot tiesisko regulējumu, kas skar bērnu, likumdevējam ir pienākums izvērtēt tā ietekmi uz skarto bērnu tiesībām un skaidri norādīt, ka tas atbilst bērna vislabākajām interesēm. Šajā aspektā likumdevējam ir jāpamato, ka bērna vislabākās intereses ir ņemtas vērā. Proti, likumdevējam jānorāda:

1) kas konkrētā tiesiskā regulējuma izstrādes procesā ir uzskatīts par bērna vislabākajām interesēm;

2) uz kādiem kritērijiem attiecīgais bērna interešu novērtējums ir balstīts;

3) kā bērna vislabākās intereses ir svērtas attiecībā pret citiem apsvērumiem [sk.: *UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1), 29 May 2013, CRC /C/GC/14, para. 6c*].

No apstrīdētās normas izstrādes materiāliem un Saeimas atbildes raksta izriet, ka Saeima, pieņemot apstrīdēto normu, ir uzskatījusi, ka potenciālo adoptējamo vislabākās intereses ir aizsardzība no vardarbības.

Arī Satversmes tiesa atzīst, ka atbilstoši Bērna tiesību konvencijas 19. panta pirmajai daļai valstij ir pienākums aizsargāt ikvienu bērnu no vardarbības un apstrīdētajā normā ietvertais absolūtais aizliegums ir vērsts uz šā pienākuma izpildi. Vienlaikus valstij, cik vien tas iespējams, jānodrošina, ka bērns uzaug ģimeniskā vidē (sk. *Satversmes tiesas 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-21-01 16.2. punktu*). Turklāt, lai būtu nodrošināta bērna vislabāko interešu ievērošana, šai ģimenei atbilstoši Satversmes 110. pantam ir nepieciešama valsts juridiska, ekonomiska un sociāla aizsardzība. Gan bērna tiesības uz aizsardzību no vardarbības, gan bērna uzaugšana ģimeniskā vidē ir tādi bērna tiesību aizsardzības apsvērumi, kas ir vienlīdz prioritāri un abi atbilst bērna vislabākajām interesēm [sal. sk.: *UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General comment No. 14 (2013) on the right of*

the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1), 29 May 2013, CRC /C/GC/14, para. 4]. Gadījumos, kad starp šiem apsvērumiem pastāv kolīzija, tos nepieciešams savstarpēji līdzsvarot, lai atrastu bērna vislabākajām interesēm atbilstošu situācijas risinājumu (*sk.: ibid, para. 81*).

Tomēr no 2012. gada 29. novembra likuma „Grozījumi Civillikumā” izstrādes materiāliem nav gūstams apstiprinājums tam, ka attiecībā uz situācijām, kad persona iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adopcijai, likumdevējs būtu līdzsvarojis bērna tiesības attiecībā uz aizsardzību no vardarbības un uzaugšanu tādā ģimeniskā vidē, kurai atbilstoši Satversmes 110. pantam pienākas valsts juridiska, ekonomiska un sociāla aizsardzība. Proti, tam, ka likumdevējs būtu vērtējis un pamatojis, ka arī gadījumos, kad persona iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adopcijai un starp šo personu un tās laulātā bērnu jau izveidojušās faktiskas ģimenes attiecības, apstrīdētajā normā ietvertais absolūtais aizliegums kļūt par adoptētāju atbilst bērna vislabākajām interesēm.

Ar 2015. gada 29. oktobra likumu „Grozījumi Civillikumā” apstrīdētā norma tika izteikta patlaban spēkā esošajā redakcijā, izslēdzot no Civillikuma 163. panta ceturtais daļas 1. punkta norādi, ka apstrīdētajā normā minētie noziedzīgie nodarījumi ir izdarīti tīši. Tomēr arī no šā likumprojekta izstrādes materiāliem nav gūstams apstiprinājums tam, ka likumdevējs būtu vērtējis un pamatojis, ka absolūtais aizliegums visos gadījumos atbilst bērna vislabākajām interesēm.

23.2. Nosakot absolūtu aizliegumu, likumdevējam ir jāpārlicinās par to, vai ar šo aizliegumu radītās tiesiskās sekas ir samērīgas (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19.2.2. punktu*).

Nosakot iepriekš sodītai personai absolūtu aizliegumu iegūt adoptētāja statusu, nozīme ir ne tikai pašam faktam, ka persona ir sodīta par konkrētu noziedzīgu nodarījumu, bet arī šo personu raksturojošiem kritērijiem – piemēram, personas attieksmei pret savulaik izdarīto noziegumu, dzīvesveidam pēc tā izdarīšanas un personas faktiskajām attiecībām ar tās laulātā bērnu. Jāņem

vērā arī tas, ka personas attieksme pret pašas izdarīto noziedzīgo nodarījumu, kā arī vērtību sistēma laika gaitā var mainīties (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19.2.2. punktu*). Tas vien, ka persona kādreiz ir sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, ne vienmēr ir pietiekams pamats tam, lai konstatētu, ka šī persona apdraud sabiedrību ilgtermiņā. Kriminoloģiskie pētījumi liecina, ka septiņu līdz desmit gadu laikā, uzturoties sabiedrībā bez atkārtota noziedzīga nodarījuma izdarīšanas, lielai daļai sodīto personu risks atkārtoti izdarīt noziedzīgu nodarījumu nokrītas līdz nesodītu personu riska līmenim (*sk. Valsts probācijas dienesta sniegto informāciju lietas materiālu 2. sēj. 71.–72. lp.*). Atbilstoši Krimināllikuma 35. panta otrās daļas 5. punktam viens no soda mērķiem ir novērst noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu. Turklāt likumdevējs ar Krimināllikumu, Latvijas Sodū izpildes kodeksu, Valsts probācijas dienesta likumu un citiem normatīvajiem aktiem ir Latvijas tiesiskajā sistēmā ieviesis sodīto personu resocializācijas un probācijas sistēmu, kas vērsta uz atkārtotu noziedzīgu nodarījumu novēršanu, citstarp veicinot sodīto personu sociālās uzvedības korekciju. Šādas sistēmas pastāvēšana jau pati par sevi nozīmē to, ka personas uzvedība laika gaitā var mainīties.

No apstrīdētās normas izstrādes materiāliem Satversmes tiesa negūst apstiprinājumu tam, ka likumdevējs būtu vērtējis, vai arī tādos gadījumos, kad persona iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adopcijai un starp šo personu un tās laulātā bērnu jau izveidojušās faktiskas ģimenes attiecības, ar apstrīdētajā normā ietvertu absolūto aizliegumu bērna intereses tiek ievērotas iespējami labākajā veidā, proti, ka likumdevējs būtu vērtējis nepieciešamību ne vien aizsargāt bērnus no vardarbības, bet arī pēc iespējas nodrošināt to, ka viņi uzaug ģimeniskā vidē. Tomēr Satversmes tiesa negūst apstiprinājumu tam, ka likumdevējs būtu vērtējis, vai un kā tādas personas uzvedība, kura iepriekš ir sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, laika gaitā var mainīties.

Līdz ar to likumdevējs nav pārliecinājies par apstrīdētajā normā ietvertā absolūtā aizlieguma apmēra un tiesisko seku samērīgumu.

24. Absolūts aizliegums ir pieļaujams, ja likumdevējs ir pamatojis arī to, ka, paredzot izņēmumus no šā absolūtā aizlieguma, tā mērķis netiktu sasniegts līdzvērtīgā kvalitātē. Proti, likumdevējam, nosakot absolūtu aizliegumu, ir jāpārlicinās par to, ka absolūts aizliegums ir vienīgais līdzeklis, ar kuru var sasniegt tā mērķi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19.3. punktu*). Tikai tādā gadījumā likumdevējs ir tiesīgs noteikt absolūtu aizliegumu.

24.1. Satversmes tiesai jāpārbauda, vai likumdevējs, nosakot absolūtu aizliegumu ikvienai personai, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, ir pārlicinājies arī par to, ka izņēmums no šā aizlieguma neļautu tā mērķi sasniegt līdzvērtīgā kvalitātē.

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka izņēmumi no absolūta aizlieguma var būt dažādi, piemēram, gan tāds regulējums, kas noteiktos gadījumos pieļauj individuālu izvērtējumu, gan likumā precīzi formulēti izņēmumi, gan regulējums, kas noteic periodisku aizlieguma nepieciešamības pārskatīšanu. Piemērotākā risinājuma izvēle ietilpst likumdevēja rīcības brīvībā (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2017-07-01 19.3. punktu*).

24.2. Pieteikuma iesniedzēja norāda uz vairākiem iespējamiem izņēmumiem no apstrīdētajā normā ietvertā absolūtā aizlieguma, ar kuriem tā mērķi varētu sasniegt līdzvērtīgā kvalitātē.

Civillikuma 163. panta piektā daļa nosaka: lai konstatētu piemērotību adopcijai, bāriņtiesa atbilstoši Ministru kabineta noteiktajai adopcijas kārtībai ne ilgāk kā sešus mēnešus veic potenciālā adoptētāja ģimenes izpēti. Bāriņtiesa šajā procesā veic potenciālā adoptētāja un viņa ģimenes izpēti, kas tad, ja adoptējamais bērns jau dzīvo konkrētajā ģimenē, ietver arī šā bērna un potenciālā adoptētāja attiecību izpēti (*sk. šā sprieduma 18.2. punktu*). Turklāt atbilstoši Noteikumu Nr. 111 13.6. un 18.3. punktam un Noteikumu Nr. 667 17.6., 23.3., 23.4. un 23.7. punktam bāriņtiesa adopcijas procesā ne vien pieprasa informāciju par potenciālo adoptētāju no Sodu reģistra, bet arī izmanto ģimenes

ārsta, psihologa, psihiatra un narkologa izsniegtus dokumentus, kas citstarp liecina par potenciālā adoptētāja personības piemērotību adoptētāja statusam. Piemēram, psihiatrs savā atzinumā norāda, vai personai ir psihiski traucējumi, kā arī ietver informāciju par speciālo (psihiatrisko) kontraindikāciju esību, citstarp arī informāciju par agresīvas un vardarbīgas uzvedības risku [sk. *tiesībsarga viedokli lietas materiālu 2. sēj. 46. lp.*; sk. arī *Ministru kabineta noteikumu projekta Nr. TA-2164 „Adopcijas kārtība” sākotnējās ietekmes izvērtējumu (anotāciju). Pieejams: tap.mk.gov.lv*]. Pārbaudot saņemtos speciālistu atzinumus un potenciālā adoptētāja ģimenes izpētes gaitā iegūto informāciju, bāriņtiesai atbilstoši Civillikuma 162. panta pirmajai daļai katrā konkrētā gadījumā jāpārlicinās, vai adopcija patiešām atbilst bērna vislabākajām interesēm, citstarp vērtējot arī to, vai adoptējamais adopcijas rezultātā nevar tikt pakļauts vardarbībai.

Tādējādi tiesību normas nosaka mehānismu, kā bāriņtiesa var izvērtēt katra konkrētā gadījuma individuālos apstākļus, lai pārlicinātos, vai personas, kura iepriekš sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, personība neliecina par vardarbības risku un no tā izrietošu adoptējamā bērna apdraudējumu. Proti, gadījumā, kad potenciāli adoptējamais bērns jau dzīvo potenciālā adoptētāja ģimenē, bāriņtiesa vienlaikus var vērtēt gan potenciālā adoptētāja personību, gan viņa attiecības ar bērnu, izmantojot citstarp arī psihologa un citu speciālistu atzinumus (*sk. pieteikumu lietas materiālu 1. sēj. 8. lp.*). Tomēr arī individuāla izvērtējuma iespējamība nebūt negarantē personai tiesības iegūt adoptētāja statusu.

Bāriņtiesai jau šobrīd ir pienākums veikt potenciālā adoptētāja ģimenes dzīves, personības un attiecībā uz viņu medicīnas speciālistu sagatavoto dokumentu izpēti, kā arī izvērtēt, vai katra konkrētā situācija atbilst bērna vislabākajām interesēm. Turklāt saskaņā ar Civillikuma 171. panta pirmo daļu adopciju apstiprina tiesa, kurai arī ir jāpārlicinās par to, ka adopcija atbilst bērna vislabākajām interesēm. Tātad iespēja izvērtēt, vai persona, kura reiz sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, drīkst kļūt par adoptētāju, sasniegtu apstrīdētajā normā ietvertā

absolūtā aizlieguma mērķi – bērnu tiesību aizsardzība – tādā pašā kvalitātē. Tādējādi Bērna tiesību konvencijas 19. panta pirmajā daļā ietvertais valsts pienākums aizsargāt ikvienu bērnu no vardarbības tiktu izpildīts arī tad, ja par otra laulātā bērna adoptētāju varētu kļūt tāda persona, kura, lai gan iepriekš bijusi sodīta par apstrīdētajā normā minēto noziedzīgo nodarījumu, ar savu attieksmi, uzvedību un rīcību, citstarp attiecībās ar potenciālo adoptējamo, ir apliecinājusi to, ka nerada risku adoptējamā drošībai.

No minētā izriet, ka apstrīdētajā normā ietvertā absolūtā aizlieguma mērķi līdzvērtīgā kvalitātē ir iespējams sasniegt ar alternatīviem līdzekļiem, proti, paredzot no šā aizlieguma izņēmumus, tomēr likumdevējs to nav apsvēris. Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertais absolūtais aizliegums neatbilst samērīguma principam.

Līdz ar to apstrīdētā norma, ciktāl tā nosaka absolūtu aizliegumu attiecībā uz personām, kas iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adopcijai, neatbilst Satversmes 110. pantam.

25. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajai daļai tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 31. panta 11. punktu Satversmes tiesa var spriedumā norādīt brīdi, ar kuru zaudē spēku apstrīdētā tiesību norma, kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai.

No Satversmes tiesas judikatūras izriet, ka, izskatot uz tiesas pieteikuma pamata ierosinātu lietu, tai vienmēr ir jāizvērtē, kāda ietekme uz attiecīgo administratīvo lietu būs tās spriedumam (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 20. jūnija lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-19-01 7. punktu*). Turklāt administratīvās tiesas pieteikuma gadījumā nozīme citstarp ir pieteikuma priekšmetam konkrētajā administratīvajā lietā. Ja prasījums ir par labvēlīga administratīvā akta izdošanu, administratīvā tiesa piemēros lietas izskatīšanas tiesā laikā spēkā esošās tiesību normas (*sk., piemēram, Augstākās tiesas Senāta*

Administratīvo lietu departamenta 2012. gada 3. februāra sprieduma lietā Nr. SKA-46/2012 8. punktu).

Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošā administratīvā lieta ir ierosināta par labvēlīga administratīvā akta izdošanu (*sk. pieteikumu lietas materiālu 1. sēj. 8. lp.*). Tomēr Pieteikuma iesniedzēja lūdz atzīt apstrīdēto normu par spēkā neesošu no brīža, kad bāriņtiesa to piemēroja pieteicējam tās izskatīšanā esošajā administratīvajā lietā, proti, no 2016. gada 20. janvāra. Apstrīdētās normas atzīšana par spēkā neesošu no minētā brīža esot nepieciešama, lai, izskatot lietu, tiktu nodrošināta efektīva bērnu tiesību aizsardzība (*sk. pieteikumu lietas materiālu 1. sēj. 9. lp.*).

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka, lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma (akts) zaudē spēku, jāņem vērā, ka tās uzdevums ir pēc iespējas novērst personām pamattiesību aizskārumu (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu un 2015. gada 16. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-13-01 22. punktu*). Minētā Satversmes tiesas atziņa izskatāmajā lietā ir attiecināma uz tām personām, kuras jau uzsākušas savu tiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem un kurām ir piemērojama apstrīdētā norma.

Tādējādi, lai aizsargātu to personu pamattiesības, kuras uzsākušas savu tiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, un šajos tiesību aizsardzības procesos izvērtējamās iesaistīto bērnu vislabākās intereses, attiecībā uz šīm personām apstrīdētā norma zaudē spēku no brīža, kad to viņām piemērojusi bāriņtiesa. Savukārt attiecībā uz citām personām apstrīdētā norma zaudē spēku no sprieduma publicēšanas dienas. Satversmes tiesa norāda, ka abos gadījumos adopcijas procesā gan administratīvajā, gan vispārējās jurisdikcijas tiesā tieši piemērojams Satversmes 110. pants, kā arī šajā spriedumā ietvertās atziņas.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, kā arī 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

1. Izbeigt tiesvedību lietā daļā par Civillikuma 163. panta ceturtās daļas 1. punkta, ciktāl tas nosaka absolūtu aizliegumu attiecībā uz personām, kas iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adopcijai, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam.

2. Atzīt Civillikuma 163. panta ceturtās daļas 1. punktu, ciktāl tas nosaka absolūtu aizliegumu attiecībā uz personām, kas iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adopcijai, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 110. pantam.

3. Attiecībā uz personām, kas uzsākušas savu tiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, atzīt Civillikuma 163. panta ceturtās daļas 1. punktu, ciktāl tas nosaka absolūtu aizliegumu attiecībā uz personām, kas iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adopcijai, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 110. pantam un spēkā neesošu no brīža, kad to šīm personām piemērojusi bāriņtiesa.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

I. Ziemele